

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглянуто особливості розвитку творчих здібностей у молодших школярів та освітні технології, які спрямовані на їх розвиток на уроках української мови.

Ключові слова: творчі здібності, початкова школа, українська мова, мовленнєвий розвиток.

The article considers the peculiarities of the development of creative abilities in junior schoolchildren and educational technologies that are aimed at their development in Ukrainian language lessons.

Key words: creative abilities, primary school, Ukrainian language, development.

Актуальність теми. Початкова школа є саме тим першим освітнім рівнем, в якому закладається фундамент загальноосвітньої підготовки всіх учнів. У сучасній теорії та практиці навчання та розвиток творчих здібностей в учнів молодшої школи стоїть особливо гостро. Ця проблема є однією з центральних у педагогіці, адже прогресом суспільства є шлях творчого зростання, долання стереотипів та вироблення нових, доволі нестандартних та несподіваних рішень, оригінальних підходів і шляхів їх втілення. Тож недарма ідея формування людини, яка здатна до творчого мислення та самостійного пошуку шляхів розв'язання актуальних різносторонніх ситуацій, в яких вона може реалізуватися як особистість, стала головною в сучасній українській освіті.

Розвиток творчих здібностей учнів перетворює просте, звичне для всіх навчання на усвідомлене, виробляє у дітей потребу у творчій та дослідницькій роботі. Розвиток творчих здібностей в молодших школярів є актуальним на всіх предметах, особливо на уроках української мови, адже завдання курсу української мови дуже багатогранне. По-перше, учні мають навчитися сприймати мову як об'єктивну реальність, усвідомити її роль у суспільному житті, розуміти структуру мови на всіх рівнях її будови, різноманітність та багатство мовленнєвих засобів. По-друге, необхідно постійно вирішувати практичні питання, які полягають у дотриманні законів і правил літературної мови, збагаченні словникового запасу учнів, розвитку їх мислення та виробленні навичок правильно та виразно висловлювати свої думки і почуття.

Аналіз історіографії. Творча діяльність та творчі здібності були та надалі залишаються предметом вивчення багатьох як вітчизняних учених (В. Антипець, С. Гончаренко, І. Біла, О.Кочерга, Н. Бондаренко, В.Роменець, М.Холодна), так і зарубіжних наукових шкіл (Л.Богоявленська, Ф. Вернон, Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, Я. Пономарьов, Е. Торранс). Дослідники вивчають всі аспекти питання творчих здібностей: їх природу, психологію, компонентну будову, критерії та показники розвитку, методи та прийоми формування. Більшість цих питань досі залишаються дискусійними. Зокрема ґрунтовними є дослідження О.Большакової, С.Рябової, Т.Зотової та О. Гемзюк щодо методів та засобів розвитку творчої особистості на уроках української мови.

Метою дослідження є розгляд особливостей розвитку творчих здібностей учнів молодшої школи у процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «творчість» досліджували ще з античних часів (Аристотель, Сократ, Платон), Середньовіччя (Августин Блаженний, Фома Аквінський), Відродження (Дж. Бруно, Л. да Вінчі, Г. Галілей, Ф. Бекон), період Нового часу (Г. Гегель) українські філософи (Г. Сковорода, І. Франко), і розглядалося воно як сутність буття та діяльність, яка народжує навколишній світ.

Творчість в житті людини може грати різноманітну роль. Її можна розглядати з кількох позицій: еволюційної, соціальної, особистісної, регулятивної тощо. Але не у всіх життєвих процесах провідну роль грає саме творчість, адже у світі існують абсолютно різні види діяльності, і багато які із них вимагають не творчого підходу чи креативності, а просто сумлінного виконання певної рутинної роботи, дисципліни, та, наприклад, точних математичних розрахунків. Тобто дехто досягає висот у тих сферах, де обов'язкове використання своїх творчих здібностей, а інші шукають та знаходять шляхи особистісного розвитку в других соціальних сферах. Суспільству не потрібні лише творчі люди. Хоча варто зазначити, що елементи творчості містяться в будь-якій людській діяльності, звісно, з певними винятками. Головна роль вчителя – побачити обдарованих дітей, відчутти та допомогти їм розкрити їх творчий потенціал.

Творчою особистістю є та людина, яка може реалізувати свої індивідуальні потреби та можливості. Їй притаманне креативне мислення та багатий духовний світ, вона вміє пізнавати та відчувати навколишнє оточення, створювати щось нове, неповторне та оригінальне. Ми маємо створювати відповідні педагогічні передумови для того, аби сформувати творчу особистість в умовах загальноосвітнього навчального закладу, розкрити індивідуальні особливості кожного учня.

Значну роль в процесі розвитку творчих здібностей у молодших школярів відіграють уроки української мови. Їх завдання вбачають в тому, аби «розвивати природжену здібність – «дар слова», застосовуючи усні та письмові вправи навчити дітей свідомо володіти цінностями мови та граматики, тобто пізнати її логіку. Але все ж таки, рівень оволодіння засобами творчого розвитку дітьми залежить від особливостей організації навчального процесу педагогом, його уміння обрати завдання учням доречно та в цікавій формі» [4, с. 112-118].

Риси творчої діяльності проявляються в різних комбінаціях, в певних життєвих ситуаціях та з різною виразністю, а не одночасно під час вирішення кожної проблемної ситуації. Особливістю цих рис є те, що неможливо побудувати якісь конкретні жорсткі межі чи схеми творчої діяльності, саме відсутність цих схем, еталонів тощо є особливою умовою творчої поведінки. Діти більше схильні до творчості, аніж дорослі, адже на них не впливають різноманітні стереотипи. Тому завданням вчителя є не тільки повідомлення матеріалу та перевірка знань, а й виявлення досвіду учнів щодо викладеного матеріалу. Вчитель має розуміти психологічну сутність дитини, процесу її навчання та виховання. Вчителю має бути притаманна повага до інтелектуальної сили дитини.

Одним із способів розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку є інтерактивне навчання. Застосування цього способу здійснюється шляхом використання фронтальних і кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, інтерактивних методів та ігор, які націлені на вміння вступати в дискусію. Серед них найпоширенішими є:

1) групова робота, яка ґрунтується на принципах позитивної взаємодії, однакової включеності дітей у процес та їх індивідуальної відповідальності;

2) робота в парах, коли учні мають змогу обмінятися своїми ідеями з партнером, а лише потім озвучувати їх перед класом;

3) метод «Мікрофон», суть якого полягає в тому, що кожна дитина з класу по черзі має швидко висловити свою думку чи відповісти на питання;

4) Ефективним методом колективного обговорення та/або пошуку рішень якоїсь проблеми є загальновідомий «Мозковий штурм». Він передбачає вільне висловлювання своїх думок кожним учасником, де кожен із них може грати якусь певну роль задля вирішення спільної задачі або проблеми.

5) Цікавою стратегією навчання є побудова «Асоціативного куща». Її суть полягає в тому, що вона вчить дітей відкрито говорити про конкретні речі.

Творчий розвиток дітей молодшого віку у процесі мовленнєвої освіти пов'язують в першу чергу з мовленнєвою діяльністю. До умов розвитку творчих здібностей саме у процесі мовленнєвої діяльності можна віднести наступні [1, с. 22-24]:

1. Застосування психолого-педагогічних технологій, які забезпечують самостійну активність учнів у процесі творчої діяльності.

2. Системність та послідовність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчо-розвивального середовища.

На уроках української мови щодо організації творчих здібностей школярів молодшого віку великі можливості має дидактична гра. Вона є творчим засобом навчання, виховання та розвитку тих здібностей та задатків, які спрямовані на розвиток уваги, спостережливості, пам'яті, мовлення, кмітливості та креативності, мислення тощо, тому в принципі їх можна застосовувати під час викладання будь-якого предмета в початковій школі, адже є ефективною взаємодією між вчителем та учнями, елементом невимушеної зацікавленості.

Систему дидактичних ігор, які мають на меті розвиток провідних психічних процесів було розроблено М. Ковальчук та А. Кукубко. Як приклад можемо навести наступні ігри:

- Домалюй картину: учитель показує картину, частина якої закрита. Завданням дітей є необхідність зрозуміти, що зображено на закритій частині та порівняти потім малюнок зі своїм уявним зображенням.

- Зміна властивостей: ведучий називає ситуацію, в якій учасники гри (це можуть бути люди, тварини або предмети тощо) можуть змінювати свої властивості, а гравцям потрібно перебачити всі можливі наслідки цих перетворень);

- Фантастична тварина: вчитель розповідає про неіснуючих тварин, які є казковими героями, але вони можуть поєднувати в собі властивості декількох тварин чи навіть людей (наприклад, русалка – це людина і риба; Змій Горинич – трьохголова змія та птах) [2, с. 97-102].

Кожен вчитель має знати психологічні особливості дітей свого класу для того, аби мати змогу успішно керувати розвитком творчих здібностей та розвивати їх пам'ять, фантазію та уяву, бачити та підтримувати їх інтерес до виконання певного виду роботи.

Важливими прийомами розвитку творчих здібностей на уроках української мови є написання творів, переказів, складання ребусів, кросвордів, шарад та їх розв'язання, створення казок та загадок та інші творчі, в тому числі і домашні завдання. Велику роль також відіграють творчі самостійні роботи, адже вони підвищують інтерес до навчання у дітей молодшого віку, розвивають їх спостережливість та дають можливість самостійно вирішувати завдання.

Отже, в результаті теоретичного дослідження ми з'ясували, що творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових духовних та матеріальних цінностей. Характерними рисами творчої особистості є оригінальність, самоорганізація, працездатність, ініціативність та креативність. Передумовою творчості та творчих можливостей дітей молодшого шкільного віку виступає креативність, як потенційна здібність до різностороннього мислення, дій та почуттів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Н. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова // Початкова школа. 1998. № 9.

2. Іщенко Н. Технології та особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення української мови та літератури // Педагогічний альманах : збірник праць молодих науковців [Електронне видання] / відп. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 2.

3. Пов'якель Н. І. Практична психологія креативності: Навчальний посібник. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010.

4. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2005. Вип. 20.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Сугейко Л.Г.